

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΚΡΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ ΤΗΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΟΥΣ

Λοιπόν αγρίεψε ο κόσμος σαν καζάνι που βράζει,
σαν το αίμα που στάζει, σαν ιδρώτας θολός.
Πότε πότε γελάμε, πότε κάνουμε χάζι
και στα γέλια μας μοιάζει να γλυκαίνει ο καιρός.
Μα όταν κοιτάζω τις νύχτες τις ειδήσεις να τρέχουν
ξέρω ότι δεν έχουν νέα για να μου πουν.
Ήμουν εγώ στη φωτιά κι ήμουν εγώ η φωτιά
είδα το τέλος με τα μάτια ανοιχτά

(Αλκίνοος Ιωαννίδης, «Πατρίδα», *Νεροποντή*, Cobalt Music-Helladisc, Αθήνα 2009)

Το διπλό αυτό τεύχος της *Συμβολής*, με το οποίο φθάνουμε αισίως στο κατάφλι του πέμπτου συνεχόμενου εκδοτικού μας έτους, φιλοξενούμε μελετήματα και άλλα κείμενα που εντάσσονται οργανικά στο θεματικό πλαίσιο του τίτλου που προηγείται αυτού του προλογίσματος. Σε τούτο τον τίτλο θα μπορούσε κάλλιστα να προστεθεί (αν και την αποφύγαμε για λόγους συντομίας, αλλά και για να επιτύχουμε μια όσο το δυνατόν συνολικότερη οπτική γωνία) η επεξήγηση: τα φαινόμενα του ρατσισμού, του φανατισμού, του εθνικισμού, του θρησκευτικού (και άλλου) φονταμενταλισμού ως νοσηρές αποκλειστικότητες —προϋποθέσεις και θεραπεία.

Ο Αλκίνοος προ δεκαετίας, στην αναμφίβολα αξιοσημείωτη δισκογραφική δουλειά του *Νεροποντή* και, συγκεκριμένα, με το τραγούδι «Πατρίδα» φαντάζει προφητικός, δηλαδή οσμίζεται και μαζί προγεύεται ένα «αγρίεμα» του κόσμου ολόκληρου (πατρίδα

μας είναι ο κόσμος ολάκερος κι ας το ξεχνούμε) που φαίνεται ότι τα τελευταία χρόνια κάνει το καζάνι όχι απλά να βράζει αλλά να ξεχειλίζει. Το αν η ιστορία επαναλαμβάνεται δεν είναι της παρούσης, ούτε κι επιθυμούμε να μπούμε σε μια τέτοια συζήτηση¹ μακριά πάντως από ντετερμινισμούς και μοιρολατρίες οφείλει κανείς να παρατηρήσει το σχεδόν αυτονόητο: κάθε φορά που λιγοστεύει το ψωμί του ανθρώπου, κάθε φορά που οι άνθρωποι στερούνται την πρόσβαση στα βασικά αγαθά της ζωής, που η ανεργία κυριαρχεί, που η μετανάστευση επιβάλλεται, ενώ οι ασίγαστοι πόλεμοι ξεβράζουν ανθρώπους στις ακτές σαστισμένων λαών, τότε μπορεί να θεριέψει ο θυμός, να κυριαρχήσει η παρόρμηση, να αποκαλυφθούν δηλαδή τα κενά της παιδείας ή, για να είμαστε ακριβέστεροι, η πνευματική ανετοιμότητα των ατόμων, των Εκκλησιών, των θρησκειών και των λαών. Τότε οι άνθρωποι γίνονται ευκολότερα έρμαιο των «αφόρητα εγωκεντρικών αποτυχημένων, που θέλουν μ' ένα λόγο δικό τους, να υποκαταστήσουν την αλήθεια των πολλών αναπνοών»,² όπως με οξύνοια και πνεύμα εγρήγορσης παρατηρεί και σημειώνει ο Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης. Τότε, λοιπόν, οι πολλοί επιλέγουν και ενστερνίζονται τις εύκολες απαντήσεις, καταφεύγοντας σε μια απλουστευμένη ερμηνεία της πραγματικότητας που —αν μη τι άλλο— απορροφάει αρνητικά συναισθήματα, απωθημένα και ιδεολογικά κατάλοιπα στον αγώνα ενάντια σε όσους πιστεύουν πως απειλούν την ύπαρξή τους: τους υπαρκτούς και ανύπαρκτους «Άλλους», τους αποδιοπομπαίους, δηλαδή, τράγους. Σε αυτή την μπερδεμένη συνθήκη, την άβολη για τους πολλούς κατάσταση, όπου —στην επιφάνεια τουλάχιστον— δυσκολεύεται καμιά φορά κανείς να διακρίνει τους θύτες από τα θύματα, σίγουρα δεν «αμαρτάνουν» απλά «οι καιροί» (κατά την έκφραση του προσφιλούς σε πολλούς από εμάς Νίκου Ματσούκα), αλλά αμαρτάνουν εξάπαντος και οι άνθρωποι.

¹ Την αδυναμία του καταγραφέα της ιστορίας να αποτυπώσει και να αποδώσει την ιστορία με τρόπο σωτήριο περιγράφει χαρακτηριστικά ο Θεοδόσης Νικολάου, παραδίδοντας, παρά την απελπισία, το πέρασμα στην ελπίδα για τον κόσμο μέσα από μια μεταμορφωτική πίστη: «[...] Να γράψεις... Τί να γράψεις; / Όταν συμβεί το κακό είναι πια αργά / Και το κακό είναι ανεπανόρθωτο. / Το πάθημα το δικό σου / Δεν μπορεί να γίνει το αλφαβητάρι του άλλου / Και το μονοπάτι το βλέπεις όταν πια είσαι επάνω στον κορφή τού βουνού. / Η σοφία είναι ένας καρπός που δεν ωριμάζει στην ώρα που πρέπει. / Η συγγραφή μπορεί να διδάξει / Πώς ο άνθρωπος δεν μπορεί να καθίσει / Πάνω σε μια καρέκλα ή σ' ένα πεζούλι για πολλή ώρα / Και ν' απολαύσει ένα καφέ ή τη φωνή / Του βασιλικού μέσα στο σούρουπο / Δεν απελπίστηκε όμως. Από ωραία λουλούδια / Που μάζεψε δροσερά μέσα απ' το καμίνι / Που έκαιγε είκοσι εφτά χρόνια / Ένα στεφάνι έπλεξε για την ομορφιά που έγειρε στη γη. / Περίεργο! Πέρασαν χρόνια, πέρασαν αιώνες / Και δεν έχασαν τη μυρωδιά τους ή το σχήμα τους / Τα άνθη τί εξαισία του Επιταφίου». Βλ. Θεοδόσης Νικολάου, «Ο Παλιός Ιστορικός», *Πεπραγμένα*, χ.ε., Κύπρος 1980, σ. 39-40.

² Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, «Απόλογος. Τετράδιο Δεύτερο», *Ομιλήματα*, Ακρίτας, Αθήνα 2019, σ. 133.

Τί θα γίνει, λοιπόν; Θα ριχτούμε σε έναν αγώνα κάθαρσης, να πολεμήσουμε τον φανατισμό, τα στερεότυπα και τις αποκλειστικότητες σε κάθε μορφή τους σαν καθαροί εμείς απόλυτα από όλα τούτα τα επικίνδυνα και θανάσιμα αμαρτήματα; Όχι, σίγουρα όχι (ας κοιτάξουμε τον στίχο του Αλκίνοου: «Ήμουν εγώ στη φωτιά κι ήμουν εγώ η φωτιά» —ποιός είναι τί λοιπόν); Αγώνας ήμερος και μετρημένος για γνώση και δι' αυτής διάκριση και απομόνωση του κακού σίγουρα χρειάζεται, αλλά όχι με ζητούμενο την υπερφίαλη επιβολή της κάθαρσης αλλά την παράλληλη οικοδόμηση κοινωνικών και κοινοτικών πραγματικοτήτων (κοινοτικός και κοινωνικός είναι και πρέπει να είναι και ο πυρήνας της εκκλησιαστικής ζωής), οι οποίες θα λειτουργήσουν ως αντίδοτο· με άλλα λόγια: ποθούμενο είναι η συνέχιση της ζωής επάνω σε ανανεωμένη βάση, ευρύτερη και καθολικότερη. Τούτη εξάλλου είναι και η άλλη, η ουσιαστικότερη ίσως λειτουργία του προφητικού χαρίσματος-λειτουργήματος, που προσιδιάζει στο ποιητικό, γι αυτό γράφει, και πάλι, ο Πεντζίκης:

Ο ποιητής, σκέφτηκα, είναι η συνείδηση που προσπαθεί ν' αποδείξει τη μόνη ορθή στάση για το άτομο που ζει δίπλα, και ευθύς κατόπι από ένα μεγάλο γεγονός. Κάνει την τρομερή εντύπωση Προφητείας ο λόγος του, που πηγαίνει να ορίσει τη μορφή ζωής ύστερα από το μεγάλο συμβάν, που φαίνεται στους σατισμένους ότι κατέστρεψε τη συνέχεια του ανθρωπίνου βίου. Ο ποιητής ρωτιέται μέσα του, πώς αύριο μπορώ να ξημερώσω στη ζωή, ύστερα από το θάνατο, χωρίς να καταντήσω εφήμερος, ίσκιος κούφιος, ξεχνώντας τα περασμένα;³

Φλέγον λοιπόν το ζήτημα και το πρόβλημα που θίγουμε σε αυτό μας το τεύχος στο οποίο επιχειρούμε ξανά, με τη συνδρομή ακόμα περισσότερων και λίαν εκλεκτών συγγραφέων, να τιμήσουμε το όνομα του περιοδικού μας συμβάλλοντας από ποικίλες οπτικές γωνίες στην αποτύπωση της πραγματικότητας και παράλληλα στην προβολή εισηγήσεων: θεωρία, γνώση, εξοικείωση, που θα φέρουν πράξη και θα εργαστούν για τη σταδιακή αλλαγή. Για έναν κόσμο πιο φιλόξενο, πιο ελεύθερο και πιο αδελφικό που θα ζητά, θα τιμά και θα εναγκαλίζεται την ετερότητα.

Στο μέρος των «Μελετημάτων» η Ευαγγελία Ματθοπούλου μας παρουσιάζει περιεκτικά το φαινόμενο του αντισημιτισμού από τις απαρχές του σε παλαιότερες

³ Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, *Ο πεθαμένος και η Ανάσταση*, Άγρα, Αθήνα 1987, σ. 56.

ιστορικές περιόδους μέχρι και το παρόν μαζί με προτάσεις αντιμετώπισής του. Ο Δημήτρης Μπαλλάς μας συστήνει με νηφαλιότητα, μέσα από μια πολύπλευρη προσέγγιση, το φαινόμενο του νεοφασισμού στη σύγχρονη Ευρώπη, προτείνοντας παράλληλα τρόπους για την υπέρβασή του. Ο π. Βασίλειος Μπέμπης εστιάζει στο φαινόμενο του «μονοπολιτιστικού πλουραλισμού» στην Ορθόδοξη Εκκλησία των ΗΠΑ από την άποψη της Κοινωνιολογίας της Θρησκείας, προκρίνοντας κείμενα και πρακτικές από την εκκλησιαστική παράδοση για την ποιμαντική θεραπεία του. Ο Θανάσης Παπαθανασίου μας γνωρίζει —μέσα από πηγές λίγο έως καθόλου γνωστές στον ελληνικό χώρο— το οικουμενικό όραμα του Μάρτιν Λούθερ Κίνκ, επισημαίνοντας το θεολογικό υπόβαθρό και τις ουσιαστικές σχέσεις του με την Ορθοδοξία, μελέτη η οποία μπορεί να αποτελέσει πρόταση για την καταπολέμηση της κοινωνικής αδικίας και του ρατσισμού και στο παρόν. Ο Νίκος Τσιρέβελος επιχειρεί να συζητήσει το ζήτημα της θρησκευτικής εκπαίδευσης απέναντι στις θρησκευτικές ετερότητες, επαναφέροντας την οικουμενική οπτική της Ορθοδοξίας και παράλληλα τη διαπολιτισμική εκπαίδευση ως αντίδοτα στον εθνικισμό και τον φονταμενταλισμό. Ο Στυλιανός Τσομπανίδης επιχειρεί μια πολυδιάστατη παρουσίαση και κριτική προσέγγιση του φαινομένου του θρησκευτικού φονταμενταλισμού (κυρίως) στους κόλπους της Ορθοδοξίας, ο οποίος αποτελεί τροχοπέδη στην οικουμενική κίνηση και τον οικουμενικό διάλογο, προκρίνοντας, επίσης, μεθόδους / τρόπους πρακτικής αντιμετώπισής του. Τέλος, ο πατήρ Χριστόφορος Χρόνης προσεγγίζει την τρίτη ηλικία στα κείμενα των εκκλησιαστικών Πατέρων, θίγοντας και το σύγχρονο πρόβλημα της προκατάληψης ενάντια στη γεροντική ηλικία («του ηλικιωτισμού») και προτείνοντας μια διαφορετική στάση που θα οδηγήσει σε κοινωνίες μεγαλύτερης αποδοχής και ένταξης. Στις «Συμβολικές Ψηφίδες», ο Χρυσόστομος Σταμούλης επαναφέρει δημιουργικά την ακρότητα του Σταυρού και τη μίμηση της άκρας ταπείνωσης του Θεανθρώπου ως πραγματικά αντίδοτα στην εξουσιαστικότητα και τον φανατισμό που αρνούνται την ετερότητα, συζητώντας τον οντολογικό πυρήνα μίας εκ των έσω αλλαγής στις σύγχρονες κοινωνίες. Σχόλια και αναστοχασμοί με αφορμή τις κινηματογραφικές προβολές που συνεχίζονται για τρίτη χρονιά με διοργάνωση της Ιεράς Μητροπόλεως Κυρήνειας, κατά τις οποίες παρακολουθούνται έργα που εντάσσονται στον θεματικό τίτλο του παρόντος τεύχους, παρουσιάζονται στο τελευταίο κείμενο των «Ψηφίδων».

Ευχαριστώντας από καρδιάς όλους τους συνεργάτες του τεύχους, κάποιοι από τους οποίους υπήρξαν και είναι ακόμα για κάποιους από εμάς δάσκαλοι και πηγή εμπνεύσεως, συνεπώς η τιμή που αισθανόμαστε είναι ιδιαίτερη, σας ευχόμαστε καλή ανάγνωση. Ελπίζουμε δε, ότι τα κείμενα του τεύχους θα αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω συζήτηση και διάλογο αλλά και εργαλείο για όσους αγωνίζονται να μάθουν για να συνδράμουν σε έναν καλύτερο κόσμο.

Εκ μέρους της Συντακτικής Ομάδας

Παναγιώτης Θωμά